

Zeitschrift: Jahrbuch für Philosophie und spekulative Theologie
Band: 17 (1903)

Artikel: De philosophia culturae
Autor: Fischer-Colbrie, A.
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-761811>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 13.10.2024

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

DE PHILOSOPHIA CULTURAE.

SCRIPSIT

DR. A. FISCHER-COLBRIE.

Cap. I.

Definitio culturae.

Summarium: 1. Difficultas quaestionis. — 2. Definitiones falsae et inadaequatae. — 3. Harum censura generalis. — 4. Etymologia. — 5. Nomina cognata. — 6. Definitio nominalis. — 7. Definitio logica. — 8. Definitiones culturae extra philosophiam theisticam.

1. *Difficultas quaestionis.* Nomen quidem culturae in omnium ore est; si tamen definitionem eius logicam quaerimus, fere omnes tacent. Et tacent maxime ii, qui a diligentiore applicatione legum logicarum ad rerum scientificarum investigationem abhorrent ob metum incidendi in speculationes metaphysicas a plerisque modernorum adeo contemptas.¹

Imo et ipsis „philosophiae perennis“ cultoribus nonnihil difficultatis in quaerenda culturae definitione est superanda

a) propter novitatem tractationis systematicae rerum, de quibus hic agitur et

b) propter usus loquendi nondum ubique obtentam stabilitatem.

2. *Definitiones falsae et inadaequatae.* Quamvis adsit difficultas definiendae culturae (pro nonnullis paene insuperabilis) tamen fere omnes nituntur impropiam saltem eius definitionem proferre per aliquod eius obiectum. Et ita ab aliis alia obiecta culturae, aut singula, aut plura, designantur, quorum possessio culturam constituat vel saltem ut signum seu metrum culturae

¹ Honegger, Katechismus der Kulturgeschichte, Leipzig 1879. p. 3. — Cf. v. Nostitz-Rieneck, Das Problem der Kultur, Freiburg 1888. p. 3. — Grupp, System und Geschichte der Kultur. I. Ideen und Gesetze der Geschichte. Paderborn 1891. — Horror definitionum et debacchatio in „subtilitates“ logicas generatim est signum erroris. E contra — ut recte docet P. Félix, Le progrès I, 125 . . . l'Eglise catholique a seule montré dans tous les siècles la passion de définir. La définition est le glaive avec laquelle elle gagne, contre toutes les erreurs, les grandes batailles de la doctrine. Elle est le tranchant de la vérité; l'erreur ne peut y toucher sans se blesser à mort.

inservire possit. Talia obiecta et simul metra culturae in opinione publica passim designantur:

a) Odium Ecclesiae: si enim illis credimus, qui Ecclesiam omni quo possunt modo persequuntur et hanc suam persecutionem „certamen pro cultura“ (Kulturkampf) vocant: ideale culturae humanae est procul dubio extirpatio Ecclesiae, media autem illius sunt istius omnis generis vexationes. — Quae absurda refutare supervacaneum ducimus.

b) Scientiae technicae. Qui enim machinas diversas vaporaceas ac electricas, vias ferreas et alia id generis ut metra humanae culturae et civilitatis considerant, hanc praecipue in scientiis physicis et technicis reponunt. Ita multi hodierni physici.¹

Haec ad culturam pertinere nemo quidem negabit; ea tamen culturae esse metrum praecipuum vel plane unicum, est intolerabile. Nam si ea vera essent, opifex in tractandis illis machinis versatus (monteur) cultior esset Aristotele et Aquinate, Vergilio et Dante Alighierio, Demosthene et S. Ludovico Galliae rege; imo hirundo, quae alis suis velocius et expeditius quaquaversus itineratur, quam hominem mechanicae suae perducunt, genus humanum in re culturae longe superaret.

c) Instructio publica. Alii putant, metrum culturae esse instructionem publicam alicuius nationis²; quorum aliqui gradum instructionis alicuius populi determinari posse autumantur numero quo minore alphabetarum.

Evidens tamen est, instructionem illam, quae toti cuidam populo dari potest, paucissimis primis rudimentis absolvi, in quibus tota cultura consistere nequit. Experientia quoque testatur cum progressu instructionis popularis progressum in aliis (socialibus, moralibus) non semper, imo frequenter eius contrarium obtinere.³

d) Vita lauta. Quo plus auri et splendoris, quo lautiores coenae, quo elegantiora balnea, quo commodiora aedificia, quo plus musices et suaviores cantus, eo plus culturae alicubi esse putant moderni Epicuræi.

Quae si vera essent, Sardanapalum et Sybaritas deberemus in apice humanae culturae salutare.

¹ E. g. Du Bois-Reymond, Kulturgeschichte und Naturwissenschaft. Leipzig 1878. p. 38.

² Tali intellectualismo culturali favent e. g.: Stock, Lebenszweck und Lebensauffassung. 1897. L. Stein, An der Wende des Jahrhunderts. 1899. p. 231—241.

³ Dei beni e dei mali della scuola popolare. In Periodico: Civiltà Cattolica, Ser. XI^v. t. 6. (21. jun. 1890). p. 641—656.

e) Divitiae cuiusdam populi, et quidem aut absolute maiores, aut ita distributae, ut universalis quaedam prosperitas oeconomica ita enascatur.

Secundum hanc theoriam Roma Caesarum non obstante sua crudelitate erga mancipia et gladiatores aut tribus Indianae Americae septentrionalis Cherokee et Osage omnibus aliis palmam culturae praeiperent.¹

f) Forma gubernii civilis, quam quo liberiores aliqui mensuram esse dicunt culturae.

Qui scit, quam relativi et conditionati sint valoris diversae formae gubernii civilis, has res mutabiles et diversissime appreciabilis nec mensuram, nec formalem rationem culturae vocabit.

3. *Censura generalis* harum opiniorum haec esto: Enumeratorum sub a—f alia nullatenus ad culturam pertinent, alia vero tantum aliquas eiusdem partes constituunt; et iam vel ideo non obiectum culturae formale dicunt, sed ad summum quaedam obiecta materialia partialia.

4. *Etymologia.* Missis descriptionibus illis falsis vel inadaequatis, per viam etymologiae procedimus ad inveniendam definitionem nominalem et deinde ad ipsam logicam.

Nomen culturae a verbo colere derivatum iam clare innuit agi hic de rebus, quae aliquomodo ad excolendum hominem pertinent.

Vocabulum culturae apud scriptores classicos de qualicumque actione vel statu excolendi adhibebatur; magis quidem de illo labore, quo agri coluntur; nihilominus etiam in sensu, qui vicinior est nostro, scil. de efformatione animi. Cic. Tusc. 2, 13. Horat. ep. 1, 1, 40.

Congruit nomen hoc etiam cum aliis linguis. Ipsum culturae vocabulum linguae Europaeae recentiores fere omnes adoptarunt. Quod praecipue de linguis stirpis Germanicae dicendum est: Angl. culture, Germ. Kultur.

Linguae, quae Romanae seu Romanicae audiunt, et ipsae vocabulum culturae habent, quamvis id rarius usurpent.

Gallica lingua habet quidem vocabulum „culture“ sed frequentius loco eius ut synonymi utitur voce „civilisation“. Qui tamen in ipsa Gallica lingua accuratius distinguere volunt, sub „culture“ id quod nos sub cultura, sub „civilisation“ vero determinatam aliquam phasin culturae socialis intelligunt.² Idem dic

¹ Cf. Vogelsang, Monatschrift XIV, 620.

² Lachaud, La civilisation ou les bienfaits de l'Eglise. (3) Paris 1891. — Vide infra cap. VI. num. 8.

de analogis vocabulis Itolorum: cultura et civiltà, Hispanorum: cultura et civilisación.

Graeci hodierni ut plurimum vocabulo πολιτισμός culturam designant, quod civilitati prorsus congruit; nec tamen desunt vocabula alia: καλλιέργεια, ἐξημέρωσις, ἐξευγενισμός, ἐξευγένισις.

Hungarica vocabula ad normam latini a colendo (művelni) sunt derivata. Et művelés quidem designat excultionem sensu activo (= actio qua quem excolimus); művelödés eandem excultionem sensu reflexivo (= actio qua quis se excolit); közművelödés hoc idem in sensu reflexivo sociali (= actio qua societas se excolit, vel alii ab aliis in ea excoluntur); tandem műveltség in sensu passivo et subiectivo denotat statum acquisite cuiusdam culturae.

5. *Nomina cognata* sunt v. g. illud civilitatis, quod in lingua latina aequè in sensu minus lato accipimus quam nomen culturae, sicut de gallico vocabulo civilisation et italico civiltà diximus.

Huc porro pertinet germanicum nomen Bildung, quod pariter in strictiore sensu solet accipi, quam Kultur; adhibetur enim magis de cultura individui, quam de cultura sociali, et magis de cultura intellectuali et morali (in specie quoad virtutem affabilitatis) quam de cultura generatim.

Nomen Gesittung pariter non tam late patet, ac Kultur. Magis enim sociale tantum partem culturae respicit, quam omnem culturam. Vicinius proinde est suo significato civilitati in specie, quam culturae in genere.

6. *Definitiones nominales* iam ex etymologia abstrahimus:

a) Cultura sensu obiectivo est summa omnium bonorum, quibus homo vel humanum genus „excolitur“. Et hic sensus obiectivus est ille, quem multi primario intendunt, dum de cultura loquuntur.¹

b) Cultura sensu subiectivo est possessio illorum bonorum per individuum vel per societatem. In tali sensu subiectivo possunt praecipue adhiberi vocabula civilitas, Bildung, Gesittung, műveltség.

c) Cultura sensu activo (qui nomini huic in lingua latina subesse potest, in modernis autem linguis rarius subesse solet)

¹ Ita Vierkandt, Bemerkungen zur Frage des sittl. Fortschrittes der Menschheit in Vierteljahrsschrift f. wiss. Philos. 1899 p. 460 s.

est summa earum actionum, quibus bona culturae per homines producuntur vel acquiruntur.

7. *Definitiones logicas* inveniemus, si tautologiam „excolendi“ per rectam huiusce explicationem expungemus. Explicata „excultione“ definietur cultura.

Iam excolere idem dicit ac rem eo perducere, quo ea a natura tendit vel tendere debet, scil. ad suum finem. Et hoc fit, dum ea, quae antea per rem tantum in potentia habebantur, iam actu acquiruntur; dum potentialitates in actus transeunt; et hoc vocamus perfectionem. „Perfectum enim dicitur quasi totaliter factum“ et „tunc dicitur esse aliquid perfectum, cum de potentia educitur in actum“. Summa theol. I, 4, 1, ad 1.

Ratio igitur formalis, ob quam res quaedam dicitur ad culturam pertinere, ea est, quod eadem hominem perficiat; ita ut cultura sit quodammodo idem ac perfectio hominis vel humani generis.

Latissimo tamen huic culturae significatui usus loquendi aliquas restrictiones addidit, quarum maxima ea est, ut cultura universim pro perfectione humana in hacce vita terrena seu „in statu viae“ accipiatur, non autem pro consecutione actuali ultimi finis in aeterna beatitudine.

Rationem igitur formalem perfectionis in vita terrena, supra propositis definitionibus nominalibus inferentes iam habemus sequentes definitiones culturae logicas:

a) Cultura sensu obiectivo est summa omnium eorum bonorum, quae hominem in vita sua mortali perficere nata sunt.

b) Cultura subiectiva est possessio eorum bonorum, quae hominem in vita sua mortali perficere nata sunt.

c) Cultura sensu activo est labor ille, quo bona hominem in vita sua mortali perficere nata producuntur vel acquiruntur.

8. Definitiones hae, ni fallimur, etiam ab asseclis philosophiae non theisticae acceptari possunt. Congrediendum autem nobis erit cum eis ut adversariis, dum definitiones has plenius explicaturi de fine et obiecto et subiecto culturae agemus. Sermo enim tunc erit de humanae perfectionis sensu accuratius exponendo; quam expositionem recte dare non possunt, qui de vitae humanae fine falso sentiunt, quamve plane nullatenus dare queunt, qui materialismo seducti omnem de finibus disceptationem impossibilem reddere conantur. En rationem horroris materialistarum a definitione culturae!

Cap. II.

De fine culturae.

Summarium: 1. Finis hominis. — 2. Finis culturae. — 3. Eudaemonismus culturalis. — 4. Evolutionismus culturalis ethicus. — 5. Evolutionismus culturalis biologicus. — 6. Scholion historicum.

1. *Finis hominis.* Cum ratio formalis culturae in terrena perfectione consistat, huius perfectionis accuratior determinatio nunc desideratur. Porro quid hominem perficiat, a fine dependet: a fine inquam proximo ipsius perfectionis, hic autem finis proximus ab ulteriore fine ipsius hominis; ideo hoc *caput secundum* quaestionem de finibus debet absolvere, et primo quidem de fine ipsius hominis et consequenter ex eo de fine humanae culturae.

Hominis finis terrenus est, ut Deum imitando et Deo serviendo ad finem suum tendat aeternum.

Imitatio Dei est finis quodammodo obiectivus, cultus Dei finis subiectivus.

Imitatio Dei in eo est, ut homo sit quo perfectior imago Dei iam in terris per scientiam, per virtutem, per potentiam, per dominium totius creaturae irrationalis.

Servitium seu cultus Dei item ad virtutem pertinet, quae iam ad imitationem Dei appellabatur; et ideo haec pars in praesenti capite specialiter non debebit nominari.

Finis igitur terrenus hominis est imitatio Dei in supradictis; is igitur hominem perficit; hominis proinde terrena perfectio seu cultura in imitatione Dei consistit.

2. *Finis culturae.* Secundum mox dicta, cultura consistit in imitatione Dei per scientiam, potentiam, virtutem. Huius autem imitationis finis est gloria Dei et hominis aeterna salus.

Sub hos igitur summos fines omnis humana cultura et perfectio subordinari debet; et quidquid his summis finibus contradicit, iam non est perfectio, sed defectus, non est cultura, sed vitium.

Hinc erit nobis ordiendum, dum obiecta culturae inquiremus (Cap. III. n. 2).

Qui philosophiam perennem aspernantur, hunc hominis et culturae finem admittere nequeunt. Et si tamen fines quaerunt, alii alios statuunt, sed ut plurimum sequentes:

Alii finem quaerunt culturae ab ipsa cultura diversum: et putant se eum in terrena beatitudine invenisse. Systema eorum audit eudaemonismus culturalis.

Alii finem ulteriorem aspernantes dicunt culturalem progressum seu evolutionem ipsi sibi finem esse. Quod systema

vocamus evolutionismum culturalem. Qui evolutionismus iterum in duas vias abit: aut enim retinet ethices nomen, aut non; et secundum hoc eundem distinguimus in ethicum et mere biologicum. De tribus hisce commentis nunc breviter agemus.

3. *Eudaemonismus culturalis* decurrit ex eudaemonismo morali, seu illo systemate ethico, quod normam moralitatis actuum humanorum in promotione felicitatis terrenae consistere fabulatur. Cuius commenti forma longe nobilior et hic unice attendenda est eudaemonismus socialis seu altruisticus, qui in oppositione ad egoismum (hedonisticum vel utilitaristicum) normam et finem moralitatis dicit promotionem felicitatis in aliis vel plane in tota humana societate. Qui igitur omnem humanam activitatem ad felicitatem terrenam tendere cogunt, eo ipso et culturae finem in mera terrena beatitudine reponunt.

Qui culturalis eudaemonismus duplici e capite falsus est, utpote per philosophiam et per experientiam convictus et confectus.

Et philosophia quidem docet, terrenam humani generis felicitatem non esse finem ita independentem, ut absque respectu ad altiores normas fas sit eam appetere. Non enim licet v. g. peccato felicitatem aliorum promovere. Experientia quoque contradicit eudaemonismo culturali. Vel id enim sub dubio relinquit, utrum per progressum culturae beatitudo terrena revera promoveatur; nam si obtento aliquo bono culturali desiderium vehementius altioris boni excitatur, beatitudo per illud bonum obtentum non est aucta, sed per accidens potius minuta. Et hoc saepe saepius accidere tristis experientia ostendit. Itaque beatitudo terrena humana non potest esse finis ultimus et independens culturae.

Nihilominus est aliquid veri in eudaemonismo. Singulae enim actiones culturae activae ex aliqua intentione beatitudinis ponuntur — sive verae, sive falsae — porro per se et ordinarie earum successus etiam animum contentum parit. Quae cap. X. penitus perscrutabimur.

4. *Evolutionismus culturalis* progressum humanum adeo absolute bonum esse praedicat, ut nullo alio fine iam indigeat, ad quem dirigatur et a quo vim et rationem suae bonitatis nanciscatur. Quemve duplicem esse iam supra statuimus, ethicum nimirum, qui moralitatis nomen et speciem retineat, ac mere biologicum, qui vel nomini moralitatis illudat.

De evolutionismo quidem mere biologico non est cur ulterius agamus. Est enim systema vesanum miserandi mente capti

Nietzsche, qui statuit homines spretis „detestabilibus“ virtutibus altruismi, omni medio crudelitatis et egoismi eo tendere debere, ut decursu generationum ex hominibus nova quaedam species enascatur, sicut humana fuerit e brutis enata.

Evolutionismus culturalis ethicus praedicat progressum humani generis esse bonum absolutum et sibi ipsi finem, nulli altiori fini subordinandum. Cuius patroni sunt Hegel, Krause, Ahrens, de Hartmann, Wundt, Carus.¹

Qui evolutionismus falsus est ut systema ethicum in suo merito et ineptus in sua methodo.

Meritorie falsus est, nam nil praeter Deum potest esse finis *per se et independens*; omnia enim debent aliquomodo ad rerum omnium finem, Deum referri.

Ineptus est in methodo, nam circumerrat in circulo vitioso. Si enim bonum est, quod culturam promovet, quid est illud, quod culturam promovet? Ad hanc quaestionem nil solidi respondere potest, qui silet de Deo, omnium causa finali et exemplari.

Et ita si falsum est antecedens seu evolutionismus ethicus, falsum est etiam consequens seu evolutionismus idem ad res culturae applicatus.

Id nihilominus veritatis granum in evolutionismo culturali continetur, quod cultura et eius progressus et evolutio sint vera et solida bona. Quod contra pessimistas in re culturali, uti J. J. Rousseau tenendum esse in cap. X videbimus.

6. *Scholion historicum* videtur nobis hic esse addendum de quaestione quid antiquitas Christiana de fine terreno hominis senserit. Non enim desunt qui aut ipsi Christianismo² aut Catholicismo³ notam cuiusdam pessimismi impingant, fabulantes eum a mundo creato visibili cognoscendo et possidendo abhorrere. Quae quidem insipide prorsus et vage solent asseri. Etenim

a) Antiquitas Christiana minime ignoravit locos S. Scripturae Gen. 1, 4 ss. in quibus mundus visibilis divino ore bonus et valde bonus praedicatur et Gen. 1, 28 et Ps. 8, 8, ubi idem mundus dominio hominis subiicitur.

b) Ipse mundi Servator non minus officinam Nazarenam,

¹ De iis cf. Cathrein, Moralphilosophie I, 174² ss. (Fb. 1893.)

² Schopenhauer, Paulsen, Ziegler, von Eicken, Réville, Kierkegaard, Tolstoï. — Cf. Mausbach, Christentum und Weltmoral, Münster 1897, p. 38 s. et 56 s.

³ Wünsche, Hase, Luthardt, Martensen. — Cf. Mausbach o. c. p. 39. — Ita etiam Stein o. c. p. 305.

quam templum Hierosolymitanum sua praesentia consecravit, hospitibus nuptiarum non minus, quam eremi incolis benefecit.

c) Apostoli in suis exhortationibus non levius inculcant virtutes vitae familiaris et socialis, quam individualis.¹

d) Exaggerata commenta de contemptu mundi pessimistico Ecclesia semper proscripsit, uti quaedam systemata gnostica et manichaeismum.

e) Effectus Catholicismi pro aestimatione laboris et pro progressu oeconomico tam conspicui sunt, ut calumnias illas invicte refutent.²

f) Totius autem antiquae sapientiae haeres et interpres S. Thomas³ dominium mundi per hominem ita commendat: „Sic . . . videmus res cursu naturae currere, quod substantia intellectualis omnibus aliis utitur propter se:

vel ad intellectus perfectionem, qui in eis veritatem speculatur;

vel ad suae virtutis executionem et scientiae explicationem, ad modum, quo artifex explicat artis suae conceptionem in materia corporali;

vel etiam ad corporis sustentationem, quod est unitum animae intellectuali.“⁴

Cap. III.

De obiecto culturae.

Summarium: 1. Obiectum formale. — 2. Obiecta materialia. — 3. Vita humana. — 4. Bona cetera generatim. — 5. In specie: bona oeconomica. — 6. Bona idealia. — 7. Bona socialia. — 8. Enumeratio bonorum culturae per S. Augustinum. — 9. Classificatio bonorum culturae ratione dignitatis. — 10. Philosophia acatholica de hac classificatione.

1. *Obiectum formale* ex essentia recte determinata ultro consequitur. Si enim hominis cultura est sua perfectio, obiectum formale culturae erit omne id, quod hominem perficit.

Si porro sub cultura humana eam praecipue perfectionem intelligimus, quae ad vitam terrenam pertinet, obiectum culturae formale etiam id omne praecipue erit, quod hominem in ordine ad vitam suam terrenam perficit.

¹ Cf. Mausbach, o. c. p. 40.

² S. Weber, Evangelium und Arbeit. Freiburg 1898.

³ Summa c. gent. III, 112.

⁴ Si qui tamén virorum Ecclesiae tempore mox praeterito acrius videbantur de progressu in re materiali iudicare eumque vilipendere, id explicat P. Félix, Le progrès I, 187. „Le mal . . . ce ne sont pas les conquêtes elles mêmes; c'est la préférence injuste qu'on prétend leur donner sur des conquêtes plus grandes et plus dignes de vous.“

Si demum finis hic hominis terrenus nullatenus est a religione seiungendus, nec in determinatione obiecti culturae a religione poterit praescindi.

2. *Obiecta materialia* culturae sunt eae res omnes, in quibus dicta ratio invenitur, quod hominem sensu exposito perficiant, quaeve proinde omnia „homini bona“ merito vocantur.

Haec bona, uti saepius attigimus, ea praecipue sunt, quae vitam hominis stricte terrenam perficiunt; sed tamen eadem duplicem habent *nexum* cum religione, seu fine terminos huius vitae transcendente:

a) *negativum*, in quantum nil potest esse obiectum materiale culturae, seu vere homini bonum, quod verae religioni adversatur;

b) *positivum*, quia α) ultimatim et saltem mediate omnia illa bona ad finem ultimum debent perducere; β) quia religio et ipsa adeo ad terrenae quoque vitae praesidium et decus et ornamentum pertinet, ut e numero bonorum vitae etiam stricte terrenae nullatenus debeat omitti.

Obiecta haec materialia dividimus in ipsum bonum fundamentale, quod est vita terrena, et bona cetera, quibus vita illa perficitur, beatur, ornatur.

3. *Vita humana* non adeo est pars, quam potius fundamentum culturae et proinde bonum eius *κατ' ἐξοχήν*; cuius igitur maximum est pretium.

Quod vitae humanae pretium negatur a pessimismo, eam potius malam quam bonam, potius miseram quam felicem dicente, potius annihilandam quam desiderandam suadente. Ita Buddhismus, Schopenhauer, Hartmann.

Ad pessimismum illum refutandum non oportet recurrere ad exaggeratum optimismum, quem v. g. Leibniz et Dühring tuentur.

Verus humanae vitae valor apparet in lumine philosophiae spiritualisticae, quae istam docet esse praeparationem ad aeternitatem beatissimam, cuius spes solatium potest praebere in omni infortunio.

Quod magis adhuc clarescit rationi per veram fidem illustratae, edoctae statum supernaturalem gratiae et meritum pro coelo. Ita iam pretiosum fit omne momentum vitae etiam aegroti insanabilis, qui potest patientia mereri augmentum gloriae et orare pro mundo; cuius proinde grabatum est altare sacrificii in suam et totius mundi utilitatem.

4. *Bona cetera et proprie dicta* culturae *generatim* sunt ea, quae vitam humanam et eius integritatem tuentur; porro quae sustentationem eius procurant, eam in sua intellectuali et morali sphaera nobilitant, horumque omnium praesidia socialia constituunt.

Hinc certe bona culturae sunt, quae vitam humanam tuentur, i. e. institutiones sociales pro securitate vitae, porro morborum cavendorum et curandorum artes et scientiae.

5. *Bona oeconomica* in specie magnas habent in vita culturali humana partes. Sunt enim omnino necessaria ad vitam ipsam hominum; maior porro eorum copia requiritur, ut plures possint homines vivere, ut omnibus adsit possibilitas sustentationis pro se et pro suis, ut praesto sint habitationes bonis moribus non nimis tentationibus insidiantes, ut aliqui saltem possint vitae contemplativae, scientificae, artisticæ vacare.

Hinc generalis vel secus nimia paupertas cuiusdam societatis magnum praebet obstaculum morali et scientificæ et artisticæ culturae evolvendæ.

Quapropter modicam saltem temporalem et materialem cuiusdam populi prosperitatem omnino dicemus bonum culturae perquam necessarium. Artes quoque et scientias et institutiones bonis oeconomicis producendis destinatas bonis culturae ultro adnumerabimus, uti omnia quae pertinent ad agriculturam, industriam, commercium recte et fructuose instituenda.

6. *Bona idealia* sunt ea, quae exercitio recto facultatum spiritualium hominis oriuntur, quaeve κατ' ἐξοχήν culturam animi humani constituunt. Quapropter a multis, qui culturam sensu strictiori quam nos accipiunt, unicum plane culturae obiectum vocantur.¹

Huc pertinet totum dominium veri, boni, pulchri, quatenus per scientias, bonos mores, artes homini proprium fit. Partes igitur culturae idealis sunt vera religio, omnes omnino scientiae, omnes virtutes (theologicae et) morales, omnes artes, quae dicuntur liberales.

Omnis porro horum bonorum per hominem facta acquisitio virtus in sensu lato accepta vocatur, virtus nimirum aut intellectualis (ad quam scientia et ars pertinent) aut moralis.

7. *Bona socialia* sunt legales aut consuetudinariae humanae societatis institutiones, quibus bona illa cetera in humano genere custodiuntur et defenduntur.

Et custodiuntur quidem ordine praecipue domestico, ad quem recta familiae coordinatio porro ratio educationis futurarum generationum pertinet, necnon magno thesauro veritatum practi-

¹ Ita Chamberlain, Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts. I, 62. ² (Monachii 1901.)

carum et bonorum habituum et exemplorum, qui in quadam societate praesto sunt¹, uti e g. in vera Ecclesia.

Defenduntur autem imprimis auctoritate publica civili, cuius est ordinem iuridicum naturalem tueri contra internos et externos invasores per potestatem legislativam, iudicialem, militarem.

Bona igitur *culturae socialis*, cuius altiozem gradum nos cum Gallis et Italis etiam *civilitatem* appellamus, praecipua sunt: ordo familiaris, sanctitas matrimonii, bona educatio, Ecclesia catholica, rectum gubernium civile cum legislatura bona, iudicatura iusta, militia congruenti.

8. *Antiquitas ecclesiastica* haec bona culturae prorsus agnovit et omnino aliena est a pessimismo illo, qui ei a modernis quibusdam sciolis impingitur (Cf. supra cap. II. num. 6). Testis loco multorum sit nobis S. Augustinus, qui in libro *De quantitate animae*² de „gradibus“ i. e. functionibus animae disserit et ab inferioribus (vivificatione vegetativa et sensitiva) ad tertium „gradum“ ita ascendit: „Ergo attollere in tertium gradum, qui iam est homini proprius, et cogita memoriam non consuetudine inolitaram, sed animadversione atque signis commendatarum atque retentorum rerum innumerabilium, tot artes opificum, agrorum cultus, exstructiones urbium, variorum aedificiorum ac moliminum multimoda miracula; inventiones tot signorum in litteris, in verbis, in gestu, in cuiuscemodi sono, in picturis atque figmentis; tot gentium linguas, tot instituta, tot nova, tot instaurata; tantum librorum numerum et cuiuscemodi monumentorum ad custodiendam memoriam, tantamque curam posteritatis; officiorum, potestatum, honorum dignitatumque ordines, sive in familiis, sive domi, militiaeque in republica, sive in profanis, sive in sacris apparatus; vim ratiocinandi et excogitandi, fluvios eloquentiae, carminum varietates, ludendi ac iocandi causa milleformes simulationes, modulandi peritiam, dimetiendi subtilitatem, numerandi disciplinam, praeteritorum ac futurorum ex praesentibus coniecturam. Magna haec et omnino humana.“

Alio quoque loco³ idem S. Augustinus ostendit, quanta bona naturalia in anima humana adsint etiam praeter virtutes supernaturales, quarum tamen prae natura humana praeeminentiam nemo magis extulit „doctore gratiae“ supernaturalis. „Ipse (Deus) animae humanae mentem dedit, ubi ratio et intelligentia

¹ In quibus praecipuam rationem culturae quaerit Vierkandt, loco supra cap. I. num. 6. a. citato.

² C. 38. n. 72. Opp. ed. Caillau I, 315.

³ De Civ. Dei I. XXII cap. 24. n. 3. (Opp. ed. Caillau IV, 281 ss.)

in infante sopita est quodam modo, quasi nulla sit, excitanda scilicet atque exerenda aetatis accessu, qua sit scientiae capax atque doctrinae, et habilis perceptioni veritatis et amoris boni; qua capacitate hauriat sapientiam virtutibusque sit praedita, quibus prudenter, fortiter, temperanter et iuste adversus errores et cetera ingenerata vitia dimicet, eaque nullius rei desiderio, nisi boni illius summi atque immutabilis vincat. Quod etsi non faciat, ipsa talium bonorum capacitas in natura rationali divinitus instituta quantum sit boni, quam mirabile opus omnipotentis, quis competenter effatur aut cogitat? Praeter enim artes bene vivendi et ad immortalem perveniendi felicitatem, quae virtutes vocantur, et sola Dei gratia, quae in Christo est, filiis promissionis, regnique donantur, nonne humano ingenio tot tantaeque artes sunt inventae et exercitae, partim necessariae, partim voluntariae, ut tam excellens vis mentis atque rationis in his etiam rebus, quas superfluas, imo et periculosas perniciosasque appetit, quantum bonum habeat in natura, unde ista potuit vel invenire, vel discere, vel exercere, testetur? Vestimentorum et aedificiorum ad opera quam mirabilia, quam stupenda, industria humana pervenerit; quo in agricultura, quo in navigatione profecerit; quae in fabricatione, quorumque vasorum vel etiam statuarum et picturarum varietate excogitaverit et impleverit; quae in theatris mirabilia spectantibus, audientibus incredibilia, facienda et exhibenda molita sit; in capiendis, occidendis, domandis irrationalibus animantibus quae et quanta repererit; adversus ipsos homines tot genera venenorum, tot armorum, tot machinamentorum, et pro salute mortali tuenda atque reparanda quot medicamenta atque adiumenta comprehenderit; pro voluptate faucium quot condimenta et gulae irritamenta repererit; ad indicandas et suadendas cogitationes quam multitudinem varietatemque signorum, ubi praecipuum locum verba et litterae tenent; ad delectandos animos, quos elocutionis ornatus; quam diversorum carminum copiam ad mulcendas aures, quot organa musica, quos cantilenae modos excogitaverit; quantam peritiam dimensionum atque numerorum, meatusque et ordines siderum quanta sagacitate comprehenderit; quam multa rerum mundanarum cognitione se impleverit quis possit eloqui, maxime si velimus non acervatim cuncta congerere, sed in singulis immorari? In ipsis postremo erroribus et falsitatibus defendendis, quam magna claruerint ingenia philosophorum atque haereticorum, quis aestimare sufficiat? Loquimur enim nunc de natura mentis humanae, qua ista vita mortalis ornatur, non de fide atque itinere veritatis, qua illa immortalis acquiritur.“

9. *Classificatio bonorum culturae ratione dignitatis*

petenda est a relatione arctiore vel remotiore cum fine ultimo hominis.

Analytice hanc scalam ita constituimus:

In apice dignitatis collocanda veniunt illa culturae humanae obiecta, in quibus finis hominis terrenus praecise consistit, nimirum cognitio Dei et amor Dei per exercitium virtutum manifestatus.

Sequuntur media proxime huc conferentia ac maxime necessaria, ut puta a) societas domestica bene composita et b) modicissima saltem prosperitas temporalis, qua fiat, ut homines secure et pacifice absque nimis furti, rapinae, luxuriae tentationibus possint in domestica societate vivere.

Ulterius ad bina haec media tuenda opus est societate civili recte et stabiliter constituta. Ad hanc stabilitatem conducit, si auctoritas civilis ex una parte sufficienti gaudet potestate ad munia sua obeunda et si tamen ex altera parte non plus quam opus est potestatis ad se arripit, nec civium libertatem magis, quam omnino oportet, coarctat.

Demum ad vitam moralem hominum fovendam tum immediate tum mediate multum conferre possunt scientiae et artes; et *immediate* quidem verae religionis praeambula demonstrando, ipsam vindicando et animis hominum per phantasiam profundius insculpando,

mediate vero facilitatem bonorum oeconomicorum procurandorum aliaque id genus bona culturalia provehendo.

Tandem in fine adhuc nominari debet maior bonorum materialium copia, commoditatem huius vitae promovens, scientiaeque et artes, quibus copia illa facilius obtinetur.

Synthetice haec recapitulando ratio per veram fidem illustrata hancce bonorum culturae dignitatis scalam constituit:

1. Gratia sanctificans cum virtutibus et vera religione.
2. Bene composita familia.
3. Prosperitas saltem modica materialis.
4. Bene ordinata societas civilis.
5. Scientiae ideales et artes.
6. Altiores gradus prosperitatis materialis.
7. Huius prosperitatis maioris media, uti sunt scientiae technologicae etc.

10. *Philosophiae acatholicae sectatores* hanc obiectorum culturae gradationem non admittunt; falsis enim metris theologis vel philosophis culturam humanam metiuntur.

Theologi heterodoxi aliter de fine supernaturali hominis

sentientes aliam etiam sanctitatem moralem in apice bonorum culturalium constituunt.

Rationalismus omnem supernaturalem ordinem respuens nil iam praesto habet, quo culmen bonorum culturalium condecoret, nisi vagam quandam culturam ethicam absque fundamento religioso; quae autem ethica adeo vaga est atque incerta, ut diu in apice culturae sustentari nequeat. Hinc rationalismus — practice saltem — ut plurimum devertit in

Materialismum, qui bonis materialibus, utpote terrenae felicitatis auctoribus, palmam primatus inter bona culturae porrigere non erubescit et moralitatem ut merum medium procurandae vel tuendae voluptatis tolerat: virtus ancilla voluptatis.

Cap. IV.

De causa culturae.

Summarium: 1. Culturae subiectum producens. — 2. Fundamentum in anima. — 3. Desiderium hoc universale. — 4. Actiones contrariae. — 5. Circumstantiae influentes. — 6. Societas; coevi. — 7. Generationes succedentes. — 8. Universalitas capacitatis culturalis. — 9. Oligarchismus socialis Nietzsche. — 10. Oligarchismus nationalis. — 11. Diversitas quantitativa. — 12. Huiusce rationes. — 13. Individualismus et socialismus: sensus quaestionis. — 14. Solutio. — 15. Conclusio practica.

1. *Culturae subiectum producens.* Absoluto tractatu de culturae obiecto iam ad investigandum eiusdem subiectum est nobis procedendum. In quo distinguere debemus subiectum, quod culturam producit (subiectum culturae activae), et subiectum, quod culturam possidet (subiectum culturae obiectivae et subiectivae). De priore quaestione in praesenti capite agimus, posteriorem in sequenti discutiemus. Titulum tamen „causae“ loco „subiecti“ huic capiti inscripsimus, quia secus dicendum fuisset subiectum culturae activae, dum tamen vocabulum culturae rarius in sensu activo solet adhiberi. (Cap. I. n. 6, c.)

2. *Fundamentum in anima.* Culturae producendae et acquirendae fundamentum in anima est innatum et inexstinguibile desiderium perfectionis. Homo enim ex una parte cognoscit, qualis est actu: omni sub respectu finitus, imperfectus, parvus, miser. Alia ex parte cognoscit, qualis posset esse; cognoscit *bonum*, et quidem non tantum bonum hoc et bonum illud *in concreto*, sed bonum ipsum *in abstracto*, igitur sub aliqua ratione infiniti. Et ita si adipiscitur quoque bonum hoc et bonum illud, semper videt bona alia, altiora, maiora, excelsiora et semper tendit sursum. Inquietum est cor hominis donec requiescat in

summo bono, quod perfecte non ei concessum est citra sepulcrum.¹

Anima igitur rationalis, quae cognoscit imperfectionem actua-lem et perfectionem possibilem, quaeve necessario huius perfectionis desiderio exardescit et ad eam prosequendam ad laborem excitatur: causa est totius laboris culturalis, et quidem causa efficiens proxima, quae tamen non excludit causam efficientem primam et finalem ultimam, quae est Deus.²

3. *Universalitas desiderii.* Quod desiderium omnibus omnino hominibus inest et omnes ad aliqualem actionem impellit, quamquam et ipsum desiderium gradu intensitatis in diversis hominibus erit diversum et diversae quantitate erunt etiam exinde resultantes actiones.

Imo diversitas haec non ad intensio- nis gradum tantum se extendit, sed ad ipsam speciem usque progreditur.

Prout enim alii homines in aliis obiectis felicitatem suam proximam et provisoriam — imo quod maximopere dolendum, etiam ultimam — constituunt, ita alii alia etiam culturae obiecta producere, promovere, acquirere nitentur. Qui student terrenis divitiis, in cultura oeconomica promovenda desudabunt, qui delectantur inquirenda veritate, culturam scientificam contendunt evehere, qui ad morum sanctitatem aspirant, culturam ethicam promovebunt. Omnes tamen, dummodo rectis mediis licita obiecta appetant, pro modo vel modulo suo cooperatores sunt culturae generis humani.

4. *Actiones contrariae.* Non tamen omnes sunt de facto cooperatores culturae per suam operationem. Quamvis quidquid quis appetat, id sub ratione boni appetat, tamen ratio haec boni persaepe falsa est et de facto appetitur malum.

Eiusmodi operationes ad larvam boni potius quam ad verum bonum tendentes sunt omnia peccata, sive imputabilia, sive etiam ex ignorantia invincibili non imputabilia, porro ceteri quoque errores v. g. scientifici, horumque divulgatio et defensio.

Cuiusmodi actionibus cultura individui vel etiam societatis non augetur sed potius cohibetur vel pro re nata etiam minuitur.

Omne igitur peccatum est crimen contra culturam humanam recte intellectam.

¹ „Créé perfectible, le regard et le coeur ouverts sur l'infini, l'homme, du sein de sa misère, se sent capable d'une perfection qu'il imagine, qu'il rêve et qu'il ne possède pas.“ P. Félix, Le progrès I, 12.

² Cf. R. de No- stitz- Rieneck, S. J.: Monistische Entwicklungslehre = entwicklungsleere Entwicklungsmäre in L. St. 1901, a (T. 60, p. 30—48.)

5. *Circumstantiae influentes.* In suprafati desiderii tum internum ardorem tum externam activam energiam tum etiam specialem ad haec vel ista obiecta tendentem directionem influere possunt et influunt quaedam circumstantiae.

Ita in primum quasi motum, seu tendentiam praecipue influere possunt conditiones telluricae et climaticae cuiusdam regionis, quibus fit, ut aliter orsus fuerit labor culturalis populi Graeci et Scandinavici etc.

In ulterius vero evolutionis stadium permagnus influxus abs dubio attribuendus est stadio immediate praecedenti, quod veluti pater est stadii subsequentis, uti num. 7. mox videbimus.

6. *Societas; coaevi.* Permagnus est in re culturali momentum societatis et quidem tum coaevorum, tum generationum subsequentium. Quod quidem ad prius attinet, multiplex est cooperatio hominum coaevorum in promovenda vel determinanda vel etiam reprimenda cultura.

a) *Generatim* qui bene, honeste, sapienter agit, vi boni exempli imitatores nanciscitur et ipsos dein ab aliis imitandos. Quo fit, ut bona actio thesauro culturae generis humani particulam quandam addat, fructus et fructuum fructus laturam, quamdiu humanum genus in terris vivet; mala vero actio guttam veneni in corpus humani generis infundat, vi mali exempli item usque ad finem saeculi ulteriora mala parturientem.

b) *In specie vero* coaevi collaborant in producendis, acquirendis, tuendis vel etiam in impediendis et destruendis bonis culturae

α) quoad culturam idealem, in quantum alii alios in scientiis theoreticis, religione, moribus, artibus erudiunt; — aut in errores abducunt;

β) quoad culturam oeconomicam, in quantum agricolae, operarii industriales, mercatores, technologi alique diversimode mutuum sibi ferunt adiutorium ad prosperitatem materiale; — aut astuto egoismo seducti societatem damnificant;

γ) quoad culturam sociale, in quantum per auctoritatem potestatis vel persuasionis alios ducunt in viam bonam aut malam.

7. *Generationes subsequentes* etiam in producenda cultura collaborant. Memoria enim boni et mali exempli perdurat et ulterius parit aut vitam aut mortem moralem; remanent posteris opera litteraria, monumenta artis, inventiones technologicae, experientiae oeconomicae et politicae. Quo fit, ut culturam scientificam et oeconomicam in parte sua theoretica decursu saeculorum¹

¹ „Allmählich entfaltet (die Kultur) sich inmitten des Volkslebens. Sie senkt tief ihre Wurzeln und verbreitet im Fortgang geschichtlicher

fere oporteat semper crescere, nisi violenta quaedam interruptio per causas extraneas obtineat. Quod non ita necessarium in cultura morali esse mox vidimus, efficaciam perpetuam mali quoque exempli tristi oculo contemplati.

Quas influentes circumstantias tamen non esse causas unicas, mere mechanicas ac necessarias, capite VII. meditabimur.

8. *Universalitas capacitatis culturalis.* Omnibus hominibus innatum est desiderium illud boni, quod fundamentum subiectivum culturae in anima humana nuncupamus. Tendentia igitur ad culturam humano generi est prorsus necessaria et universalis.

Per accidens tantum fit, ut tendentia ista sit vel a) minus actiosa ob otiositatem vel b) falsa per peccatum vel alium errorem.

Sed quia nemo est prorsus immobilis et nemo essentialiter malus, nemo quoque prorsus se subtrahere potest a cooperatione in culturae saltem aliqua particula aut promovenda, aut tuenda, aut saltem conservanda.

Porro universalem omnium in specie gentium capacitatem pro cultura facta ipsa testantur. Quae ut brevissime innuamus, provocare possumus ad magnas illas tres familias gentium, quae a multis barbarae vocantur: ad familias Indorum Americae, Nigritarum Africae, Malaiorum Oceaniae. Ex Americanis Paraquarii saeculo XVII. et XVIII. a Missionariis Societatis Iesu civilitate imbuti admirabile plane exemplum reipublicae ordinatissimae mundo ostenderunt, quod hodiedum floreret, nisi ab illis destructum fuisset, quos et natione Indogermanismi et placitis massonicis monopolium quoddam culturae sibimet vindicare non pudet.

Nigritas Africanos item civilitatis moralis et socialis capaces esse successus Missionum Catholicarum testantur.

Malaiorum autem habilitatem pro recipienda civilitate sexagies centena millia Philippinorum Catholicorum ostendunt.¹

Cui nostro de universalitate capacitatis culturalis placito opponuntur quaedam theoriae, quae oligarchismus culturae vocari possunt. Talis oligarchismus duplex potest cogitari, socialis nimirum et nationalis.

9. *Oligarchismus socialis* patrono vesano philosopho Nietzsche lumen mundi litterarii aspexit. Qui duplicem hominum classem socialem distinguit, hominum nimirum pacificorum, humi-

Zeiträume ihr Geäst. Ihre Jahresringe deuten auf Jahrhunderte. Langsam wächst sie wie eine Eiche. Fällt sie, dann ist die Frucht von Jahrhunderten dahin.“ R. de Nostiz-Rieneck, Problem der Kultur p. 2.

¹ O. Werner, Missionsatlas, Freib. 1885, p. 22 s.

lium, altruistarum, qui bruta pascuae vocantur et non sunt subiecta culturae; porro hominum praepotentium, superborum, crudelium, egoistarum, qui bestiae flavae (blonde Bestien) et operarii culturae audiunt. Quam theoriam audivisse reiecisit est, quamve in consecrariis suis quoad subiectum fruens culturae adhuc peiorem esse sequenti capite videbimus.

10. *Oligarchismus nationalis.* Ab hoc oligarchismo sociali differt oligarchismus nationalis, qui dicit aliquas tantum nationes esse culturae cooperatrices, alias autem esse prorsus barbaras, feras, inferiores. Et talis oligarchismus culturae aderat apud antiquos paganos et redivivus apparuit in hodierna societate Evangelii oblita et proinde efferata.

Quem nationalem oligarchismum falsum esse num. 8. iam vidimus. Oportet tamen, ut putidum fontem accusemus, e quo promanat. Est nimirum oblivio Evangelii seu boni nuntii verae fraternitatis omnium hominum sub Patre Deo et Fratre primogenito Iesu Christo. Ex qua oblivione prognatus est a) furor nationalis, qui ceteras omnes gentes despicit; b) egoismus mercatorius vel politicus, qui titulum quaerit ad ceteras gentes defraudandas, vel opprimendas; c) exaggeratus valor, qui haereditariae transmissioni perfectionis accidentalium facultatum mentalium materialistico ritu adscribitur.

11. *Diversitas quantitativa* capacitatis culturalis prout in singulis individuis, ita etiam in singulis gentibus non est neganda, imo factis luculenter eam testantibus omnino statuenda.

Facta enim historiae pro praeterito et ethnologiae pro praesenti alta voce clamant, actualem culturam diversarum gentium non tantum in accidentalibus qualitatibus sed etiam quantitative maxime esse diversam; hancque actualem diversitatem etiam diversitatem ipsius dispositionis innuere nemo negabit.

12. *Rationes huius diversitatis* aliae ab aliis assignantur, iam num. 5. partim indigitatae. E quarum numero sunt: haereditaria transmissio qualitatium accidentalium mentis, influxus exempli praedecessorum et coevorum (milieu), influxus tellurici et climatici.

Quae rationes omnes verae sunt, dummodo nec simul sumptae nec singillatim acceptae exaggerentur.

Et exaggerantur quidem simul sumptae, si vel omnibus tribus simul influxus necessitans adtribuitur. Quod falsum esse *capite VII.* intendimus evincere.

Exaggerantur vero singulae, si singulis vis nimia vel plane necessitans cum dispendio ceterarum binarum vindicatur.

Qua immodestia peccare solent patroni haereditariae transmissionis¹ et influxuum climaticorum.²

Haereditariam transmissionem characteris psychologicae aliquam existere experientia testatur et philosophia spiritualistica quoque explicare valet; eandem tamen nec semper nec in omnibus characteris notis obtinere tot filii a parentibus differentes, tot fratres inaequales irrefutabiliter testantur.

Imo exordium differentiae habilitatis culturalis per hanc theoriam solam nullatenus explicatur.

Influxum educationis et societatis (le milieu) permagnum esse nemo negat; tot tamen fratres modo aequali sed successu inaequali educati nec nimium nec unicum esse omni habenti oculos ostendunt.

Influxum climatis aequè admittimus; sed eum non unicum esse vel ostensus haereditatis et educationis influxus clamat.

13. *Individualismus et socialismus: sensus quaestionis.* De individualismo aut socialismo in descriptione causarum culturae profitendo quaestio est multum inter recentiores historiographos agitata,³ cuius quaestionis sensus est, utrum magnae mutationes in cultura humanae societatis potius per pauca individua immensae activitatis an potius per totam societatem sint productae; vel aliis verbis, utrum societas per individua an vero individua per societatem ducantur.

Individualismi fautorum facile principem dixeris Carlyle, historiographum Anglum revolutionis Gallicae, qui evolutionem historiae generis humani determinari asserit per paucos heroes, viros grandis ingenii et magnae energiae; societatem autem vix aliud agere docet, quam quod heroum dictamina exsequatur.

Socialisticum systema, cuius recentioribus acerrimus et ingeniosissimus defensor est C. Lamprecht,⁴ evolutionem culturalem dirigi docet per societatem et non per individua, utpote quae non se determinant, sed potius per societatem determinantur.

14. *Solutio quaestionis* est, utrumque systema exaggeratum esse et veritatem in medio latere; ita tamen ut socialisticum systema magis a tramite veritatis recedat, quam individualisticum.

Hocce nimirum in eo verum tenet, quod dicat evolutionem

¹ V. g. L. Stein, op. cit. p. 27 s. et 212, — paululum etiam egregius Paulus Bourget in celebri opere *L'Étape*, Paris 1902.

² V. g. Buckle in historia civil. Angliae.

³ G. Schnürer, Verhältnis der sozial-psychischen und individual-psychischen Kräfte in der Geschichte. In „Die Kultur“ II, 122—130.

⁴ Deutsche Geschichte in 7 voll., quorum hucusque quinque prodierunt; porro: Die kulturhistorische Methode. Berlin 1900.

culturalem de facto produci per individua. Errat vero, dum nimis extollit id, quod individua singula quaedam „electa“ societati dederunt et deprimit id, quod eadem individua a societate acceperunt. Non satis considerat vim motivorum e societate haustorum, uti educationis et exempli, nec satis attendit potentiam illam passivam seu receptivam in societate, sine qua eadem influxum illum „heroum“ culturae non recepisset. Non enim hi potuissent tanta efficere, nisi morigeros subditos vel discipulos et promptos adiutores invenissent. Hinc individualismus facile perpauca heroibus id attribuit, in quo tamen partim impulsive partim obedienter perplurimi collaborarunt.

Est igitur individualismus erroneus, sed potius quantitative tantum.

Socialisticum autem systema in ipso merito quaestionis recta via ducit ad errorem essentialem, scilicet ad negationem liberi arbitrii, dum individua prorsus per societatem determinari docet. Contra quam theoriam capite VII. ex professo asseremus contingentiam culturae.

Verum est, individua libere agere, multum tamen influxum motivorum a societate recipere.

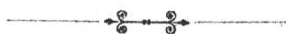
Verum est ulterius, in ipsis individuis mensuram influxus recepti et activitatis spontaneae determinari non posse; eo minus potest talis determinatio fieri pro societate.

Tandem concedi potest in nonnullis aetatibus maiorem esse influxum societatis in individua, quam in aliis; ita v. g. L. Stein¹ merito asserit, medio aevo influxum illum fuisse maiorem, quam sit nunc; unde habeamus medio aevo tantam homogeneitatem, hodie vero tantam diversitatem characterum.

15. *Conclusio practica* huius capitis sit aestimatio omnis boni operis et horror peccati. Sicut in mundo physico ita et in morali est quaedam persistentia et indestructibilitas energiarum. Quae quidem energia in mundo physico incapax est non tantum decrementi sed et augmenti; in mundo autem morali non decrescit, sed utique augetur. At augetur non tantum energia bona, per bonum opus producta et vi boni exempli ulterius operans et fructificans, sed augetur etiam energia mala per peccata, quae item pergunt sine fine seducendo et generando mortem. Neque ab hac operatione sempiterna excipias actus sive bonos sive malos occultissimos. Occultissimo enim bono opere evadis melior et aliis imitabilibus bonis actibus aptior; occultissimo peccato evadis deterior, bonis actibus minus idoneus, ad prava scandala magis

¹ L. c. p. 218.

proclivis. Omne igitur bonum opus auget thesaurum verae culturae in vitam, omne opus malum defraudat thesaurum illum et auget acervum scandali et perditionis in mortem. Et ita verum est, quod concionatur Chrysostomus:¹ „Qui mansuetus est atque modestus et misericors et iustus, non intra se tantummodo haec recte facta concludit, verum in aliorum quoque utilitatem praeclaros hos faciet effluere fontes. Igitur qui corde mundo est atque pacificus et persecutionem pro veritate patitur, nihilominus in commune commodum vitam instituit.“

DE CONCORDIA MOLINAE.

Scriptit

FR. NORBERTUS DEL PRADO ORD. PRAED.

(Sequitur vol. XVII. p. 301.)

Caput secundum.

*Utrum Concordia Molinae concordet cum doctrina
Divi Thomae.*

I.

1. Visis enim principiis Concordiae oportet nunc inquirere, utrum Molina supra fundamentum doctrinae ac quaestionum Divi Thomae aedificaverit huiusmodi Concordiae fabricam. — Et quidem *Molina* in **Praefatione** ita scribit: „Cum in Primam Partem Divi Thomae, quem veluti scholasticae Theologiae solem ac principem sequi decernimus, commentarios ex obedientiae praescriptione ordiremur; . . . illud igitur optimum factu visum est, ut quae ad propositae Concordiae seriem rationemque intelligendam attinerent, seorsim extra Primam Partem ederemus, eo tamen ipso iacto fundamento doctrinae ac quaestionum Divi Thomae, in quas illa commentabamur.“

Deinde disputat. 49 (q. 14. a. 13) addit: „Divum Thomam, quem in omnibus patronum potius, quam adversarium habere percipio.“

Ac postremo disput. 1. memb. XIII (q. 23 a. 4 et 5.) superaddit: „Opto enim magis patronos omnes, quam vel unum

¹ Hom. XV. in Matth. sub med.